

Till minne av Jan Hellner

av Bill W. Dufwa

*Professor emeritus Jan Hellner avled
den 10 juni vid 84 års ålder.
En märklig gärning har avslutats.*

Efter att ha avlagt jur.kand.-examen vid Uppsala universitet 1941 och fullgjort tingstjänstgöring disputerade Hellner vid samma lärosäte 1950 på en avhandling om obehörig vinst. Samma år utnämndes han till docent vid Uppsala universitet. Under åren 1950-1953 innehade han förordnande att upprätthålla professuren i rättsvetenskap vid Handelshögskolan i Stockholm. Från den 1 november 1953 till sin pensionering den 1 januari 1983, alltså i nära 30 år, innehade han som förste innehavare professuren i försäkringsrätt vid Stockholms högskola, sedermera Stockholms universitet.

Svensk förmögenhetsrätt undergick stora förändringar under 1900-talets andra hälft. Knappast någon rättsvetenskapsman har kunnat påverka rättsutvecklingen på så många och så stora områden som Hellner gjorde under denna viktiga period i svensk rätts-historia. Reglerna på de centrala rättsområdena, särskilt avtalsrätt, köprätt, skadeståndsrätt och försäkringsrätt, undergick stora

förskjutningar, till stor del inspirerade av Hellners idéer och inflytande. Förutom en aldrig sinande produktion av högklassiga böcker och artiklar blev han den som också i lagstiftarens tjänst kunde realisera sina idéer. Hit hör att han grundlade den köprättsliga lagstiftningen, nyanserade avtalslagen (1915:218) genom generalklausulen i lagens 36 §, utformade konsumentförsäkringslagen (1980:38), påbörjade det stora reformarbetet med en ny försäkringsavtalslag och medverkade aktivt i tillkomsten av skadeståndslagen (1972:207). Under hans starka inflytande tillkom den "svenska modellen" när det gäller rätten till ersättning; privatförsäkringen sattes i förgrunden på ett sätt som tidigare aldrig skett och som har väckt stor internationell uppmärksamhet. Även inom den allmänna rättsläran gjorde Hellner viktiga insatser. Flera djupgående undersökningar av hans hand visade att han tidigt behärskade hela det juridiska materialet.

Hellner arbetade ständigt med egna idéer

och hypoteser som han prövade på såväl traditionella som nya frågor. Han blev den store kritikern som såg det som sin plikt att, när hans övertygelse krävde det, ifrågasätta rättsregler, principer, läror och andras uppfattningar. Överlägsen intelligens, skicklighet och spänst gjorde honom till en både stridbar och fruktad motståndare i den juridiska debatten. Skarpsinnig analys i detalj paradades med överblick utan motstycke. Exaktheten i prestationen var påtaglig. Ledordet för hans forskning blev rationalitet. Men det stannade inte här. Han hade också ett socialt engagemang, en egenskap som han särskilt kunde ge uttryck för i sitt lagstiftningsarbete.

Liksom i doktorsavhandlingen tog Hellner ofta sin utgångspunkt i de internationella sammanhangen. Här låg hans kanske främsta styrka. Han kände väl de stora europeiska allmänna civillagarna och de omständigheter varunder de tillkommit. Även stora delar av den europeiska speciallagstiftningen på förmögenhetsrättens område var han insatt i. Detta medförde att han också med stor framgång kunde delta i den internationella debatten. På så vis blev han internationellt berömd och en prydnad för den fakultet där han verkade.

Hellner blev också en stilbildare. Hans rättsvetenskapliga författarskap präglas av sträng objektivitet. Han lyssnade, för att tala med Erik Lindegren, till ljudet av sanningens outröttliga dyrkar. Utrymme för personliga och subjektiva synpunkter gavs på det hela taget inte. I stället uppgick hans egen uppfattning på ett märkligt sätt i formuleringen av den objektiva texten. Inte ett ord i onödan. Mycket får läsas mellan raderna. Detta eleganta skrivsätt har sin litterära motsvarighet i Tjechovs och Hemingways isbergsteknik: en mycket stor del av författarens budskap finns under ytan.

Hellner ägnade sitt liv åt rättsvetenskapen. Och han var en själ i brand. Efter pensioneringen 1983 fortsatte han sitt arbete mera intensivt än någonsin. Dagligen begav han sig

till sitt arbetsrum vid Stockholms universitet, där han blev en symbol för forskningslidelse, trofasthet och uthållighet. Inte förrän i slutet av juni 2001 lade han på grund av sviktande hälsa ned sin penna.

Hans livsföring innebar att han ständigt kunde stå till förfogande för diskussion i rättsvetenskapliga frågor. Otaliga forskare, såväl svenska som utländska, vände sig också till honom för hjälp och råd. Och han engagerade sig i deras arbeten. Ingen lade som han ned så mycken tid på att läsa andras manuskript. På detta vis utövade han också ett indirekt inflytande på svensk och, låt vara i mera begränsad omfattning, utländsk rätt.

Intensiteten i Hellners verk krävde inte bara en järnhård disciplin. Den krävde också att han ransonerade sina krafter på ett särskilt sätt. Redan i unga år hade han drabbats av tuberkulos, från vilken hans anhöriga inte trodde att han skulle överleva. Efter en lungoperation tvingades han leva i känslan av att hans liv var utmätt och att det var bråttom. Fysisk trötthet och ibland smärta förföljde honom hela livet. Ej minst mot denna bakgrund måste hans liv, så fyllt av hektisk aktivitet och inspiration, betraktas som en stor mänsklig triumf. Den nytta detta medfört för andra människor kan knappast överskattas. Hellner blev teoretikern som förmedlade rättsregler till oss på ett särskilt, genomlyst sätt. Och samtidigt blev han praktikern som påverkade alla svenskers liv: centrala förmögenhetsrättsliga lagregler som angår människans frihet och värdighet andas i dag hans idéer.

Bill W. Dufwa är professor i försäkringsrätt vid Juridiska Fakulteten, Stockholms universitet.

bill.dufwa@sunberg.com